

A magyar méhészet jelenlegi helyzete és perspektívái

Bartos Sz., Csonka I.

Kaposvári Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Kaposvár, 7400 Guba Sándor u. 40.

ÖSSZEFOGLALÁS

Napjainkban a hazai mézfogyasztás igen alacsony szintje (0,4kg/fő/év) és a felvásárlói árak kedvezőtlen alakulása jövedelmezőségi gondokhoz vezetett. A kialakult feszültséget, csak fokozta a felmerülő kérdés, hogy mi lesz a magyar méhészet az EU csatlakozás után. A dolgozatunk célja, a magyar méhésztársadalom jelenlegi helyzetének bemutatása, és egy esetleges javaslat tétel annak érdekében, hogy az EU-hoz való csatlakozás után a magyar méhészek fenn tudják tartani ártermelő méhészetüket. Az elemzések és vizsgálatok során felhasználtuk a Központi Statisztikai Hivatal Évkönyveit, a Méhészeti Terméktanács és a méz összetétel vizsgálatból származó, továbbá egy speciálisan összeállított mélyinterjú adatait. A magyar méhészek számára a megélhetés biztosítása a belföldi méz fogyasztás ösztönzése és az exportra termelés. Az unió, fogyasztásának mindössze 50-55%-át tudja belső termelésből kielégíteni. A további szükségletét a szomszédos országokból szerzi be. Ahhoz, hogy az EU mézpiacára potenciális versenytársként léphessünk, figyelembe kell vennünk a költségek, strukturális szerkezetek, támogatások és a méhészeti termékek minőségének, összetételének alakulását. A magyar méz minősége jóval felülmúlja az EU tagállamokét, de a méhészetek technológiai fejlettsége jelentős hátrányban van, ami magas fajlagos és termelési költségekhez vezet. Ezen problémák megoldását, a versenyképesség megteremtését egy olyan szervezeti formában látjuk, mely biztosítja az egységességet, véghezviszi a szükséges strukturális átalakításokat. Erre a legalkalmasabb az új típusú szövetkezeti forma. Mindemelllett a magyar méhészeti termékek piaci helyzetét az erősíteni, ha a termékeket minőség tanúsítvánnyal, fajtajellel levédésével kiszerezve juttatnánk a piacra. (Kulcsszavak: méhészet, exportra termelés, potenciális versenytárs, költségek, strukturális szerkezetek)

ASBTRACT

The conditions and perspectives of apiculture in Hungary

Sz. Bartos, I. Csonka

University of Kaposvár, Faculty of Economical Sciences, Kaposvár, H-7400 Guba Sándor u. 40.

Today the low level of honey consumption (0.4 kg/person/year) and the unfavorable changes of consumer prices have led to profitability problems. This demission has also been increased by questions about this, 'What will happen to Hungarian apiculture after our joining the EU?' The aim of study is to describe the present situation of Hungarian bee-keepers and to make a proposal as to how Hungarian bee-keepers can keep up honey production after the accession. By analyzing and examining the topic, I have used data provided by the Hungarian Central Statistical Office, the Hungarian Apicultural Board, my own examinations and a comprehensive interview. If Hungarian bee-keepers want to survive

they have to increase production for both home honey consumption and export. Only 50-55% of the honey consumption of the EU is produced within the Union so the difference has to be imported. If we want to be potential competitors on the honey-market of the EU, we have to consider the changes in costs, structure, subsidies as well as in the composition and quality of honey products. The quality of Hungarian honey is much better than that of the one produced in the other member states, but the technology is under-developed which leads to higher production costs. All these problems can only be solved and competitiveness can only be reached if there is an organization that is responsible for standardization and initiates all the necessary structural changes. The best organizational form to achieve these goals is a new kind of cooperation. The market position of Hungarian bee-keepers would also improve if they could sell their products with quality certificates and licensed brand names.

(Keywords: apiculture, export, potential competitors, production expenses, supports)

BEVEZETÉS

A méhészet, a méz gyűjtése, élelmiszeripari és gyógyászati célokra történő felhasználása egészen az ókorig nyúlik vissza. Őseink kezdetben a vadon élő méhcsaládok kifosztásával jutottak mézhez. A méhcsaládok kirablása az időnként felmerülő szükségleteik kielégítésére elegendő volt, de a rohamosan növekvő keresleti igényeket nem lehetett ez által biztosítani. A méhész tevékenység tudatos terjedésével párhuzamosan új foglalkozások jöttek létre, mint például a viasziparos, mézesbábsütő, melyek olyan jól jövedelmeztek, hogy később külön iparágga alakultak és a középkorban a magyar méhészetet világhírűvé tették.

A XVII. századtól azonban hanyatlásnak indult a méhészet. Ez több okra vezethető vissza. Egyrészt az ókori szinten ragadt méhészeti ismeretekből, másrészt a növekvő adók és a csökkenő méhészeti termékek keresletéből adódott. Mária Terézia 1766. évi rendeletével adómentessé tette a méhészetet, Bécsben pedig méhészeti főiskolát alapított. Intézkedései eredményesnek bizonyultak. A méhészet új erőre kapott s ennek köszönhetően a XVIII. század közepéig a méz volt az egyetlen édesítőszer (*Báró Ambróczy, 1992*).

Az 1850-es években a nádcukor és a répacukor megjelenése véglegesen megszüntette a méz egyeduralmát az „édesítőszeres piacon”. A kereslet jelentős visszaesését azonban az 1900-as években kikísérletezett mesterséges édesítőszeres okozták. A magyar méhészet helyzetét tovább rontotta az 1900-as évekre megváltozott méh legelő összetétele és a Trianoni békekedezmény melynek hatására a földterületeink 84%-át elvesztettük (*Örösi, 1968*).

Az egyetlen lehetséges megoldás mindezek ellensúlyozására a technológiai fejlesztés és szervezetekbe való tömörülés volt. Megjelent az NB (Nagyboconádi) 24 kertes vándorkaptár, a Hunor nagykeretes kaptár és megalakult az Országos Magyar Méhész Egyesület. A negyvenes évek végén hatalomra kerülő kormány megszüntette a civil szervezeteket, köztük az OMME-t is. Ezzel egy időben azonban megkezdődtek a szakmáját értő, kiművelt méhészképzések, előtérbe kerültek a kutatások, kísérletezések (*Nikovitz, 1983*).

Kialakult a többcsatornás értékesítési rendszer, több megyei, regionális egyesület alakult. 1993-ban megalapították a Magyar Méhtenyésztők Egyesületét és a Méhészeti Termék Tanácsot. Szintén ebben az évben alakult a Magyar Méhészek Országos Szövetsége, melynek feladata az országos érdekek képviselése.

A dolgozat célja, a magyar méhésztársadalom jelenlegi helyzetének bemutatása és egy esetleges javaslat tétel annak érdekében, hogy az EU-hoz való csatlakozás után a magyar méhészek fenn tudják tartani árutermelő méhészetüket.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A Méhészeti Terméktanácstól kapott adatok alapján megvizsgáltuk az EU tagállamok méz importját, arra kerestünk adatokat, hogy milyen a tagállamok méz ellátottsága és, hogy mely országok a legnagyobb beszállítók. Összehasonlító elemzést végeztünk hazánk és az EU tagállamok méhészeinek támogatottságában, termelési költségeik alakulásában és strukturális szerkezetük felépítésében. Kutatási munkánk során arra törekedtünk, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján minél valósághűbben mutassuk be a magyar méhészet helyzetét. Ezért készítettünk mélyinterjút, melyben megkérdeztünk 16 termelő méhészt, terméktanácsi tagokat, agrárkamaraik képviselőket, hogy mi a véleményük a méztermelés jövődelmezőségéről, a magyar méhészet jelenéről, jövőjéről és az EU csatlakozás kínáta lehetőségeiről.

EREDMÉNY ÉS ÉRTÉKELÉS

A magyar méhészet kicsi, de jelentős ágazata az agráriumnak. Az agrár termelés 1-1,5%-át teszi ki. A méztermelés kedvező időjárási viszonyok között elérheti a 15-16 ezer tonnát. Az EU méztermelő országaihoz hasonlítva hazánk méztermelését, ezzel a mennyiséggel a harmadik-negyedik előkelő helyet foglalja el. A hazai mézfogyasztás ezzel szemben igen alacsony szinten mozog (0,4kg/fő/év), ami a lakosság mézzel és méhészeti termékekkel szembeni negatív attitűdjét tükrözi. A magyar méhészek számára így a megélhetés biztosítása az exportra termelés (*Kecskés és Kulcsár 2000*). Az előállított méz közel 70%-a az exportalapot jelenti és ez a mennyiség évről évre növekvő tendenciát mutat. Az egyik legnagyobb potenciális piac az Európai Unió, mely a fogyasztásának mindössze 50-55%-át tudja belső termelésből kielégíteni (*1. táblázat*). A további szükségletet a környező országokból szerzi be. A magyar mézexport 80-85%-a kerül az EU piacára, ahol ez a mennyiség a közösség importjának 10%-át adja (*Hollanday, 2001*).

Bár 2002. július 1-től vámentesen szállíthatjuk a magyar méhészeti termékeket az EU országokba, hazánknak mégis jelentős konkurenciája Argentína, mely az EU összes importjának 30%-át, Mexikó pedig 12%-át adja. További versenytársak Románia és Bulgária, bár az exportjuk mértéke nem haladja meg Magyarországot (*2. táblázat*).

Nem nehéz belátni, hogy hazánk sajnos nem tudja felvenni a versenyt a nagy mézexportőr országok tömegtermelésével. A magyar méhészet exportját az erősíteni, ha az exportra kerülő mézet minőségi tanúsítvánnyal *hungarikumként, fajtajelleg levédésével, kiszerve*, felvásárlók kihagyásával juttatnánk el a külföldi piacokra. Ahhoz azonban, hogy ezen termékekkel az EU mézpiacára biztosan potenciális versenytársként léphessünk, össze kell hasonlítanunk és figyelembe kell vennünk hazánk és az EU tagállamok méhészeinek termelési költségeit, a támogatások mértékét és az egész méhésztársadalom strukturális szerkezetének alakulását.

1. táblázat

Az EU tagállamok mézellátása (2000-2001)

Ország (1)	Összes import (2) (ezer t)	Összes export (3) (ezer t)	Emberi fogyasztás (4) (fő/kg/év)	Önellátottság (5) (%)
Belgium	150.4	5.7	0.7	47.5
Luxemburg	8.4	3.3	0.6	16.4
Dánia (6)	6	2	1.1	33.3
Németország (7)	91	18	1.1	18.0
Görögország (8)	3.1	0.4	1.7	84.7
Spanyolország (9)	12	10	0.9	94.3
Franciaország (10)	13	3	0.6	73.7
Irország (11)	8	0.1	0.4	7.7
Olaszország (12)	13	3	0.3	50.0
Hollandia (13)	8	1.1	0.4	1.4
Ausztria (14)	4	0.3	1.4	68.4
Portugália (15)	1	0.3	1.2	94.0
Finnország (16)	2	0.1	0.6	34.5
Svédország (17)	3	0	0.4	25.0
Nagy-Britannia (18)	24	3	0.5	14.8

Forrás (Source): Méhészeti Terméktanács (Apiary Production Council)

Table 1: Honey supply in the EU member states (2000-2001)

Country(1), Total import(2), Total export(3), Human consumption(head/kg/year)(4), Self supply(5), Denmark(6), Germany(7), Greece(8), Spain(9), France(10), Ireland(11), Italy(12), Holland(13), Austria(14), Portugal(15), Finland(16), Sweden(17), United Kingdom(18)

2. táblázat

EU közösség méz importja (1000 t-ban)

Ország (1)	1998	1999	2000	2001	2002
Argentína (2)	29768	45395	45576	46540	56471
Mexikó (3)	18569	19097	21477	17780	18516
Magyarország (4)	6336	8011	11016	10364	15157
Uruguay	3630	3875	4075	5587	3730
Románia (5)	4226	7018	8881	6533	5035
Kuba (6)	4126	4206	5493	5846	4377
Bulgária (7)	1838	2499	5144	2626	3302
Kína (8)	55529	34997	33573	37054	13753

Forrás (Source): Bögréné Bodrogi G., 2004

Table 2: The honey import of the EU (1000 t)

Country(1), Argentina(2), Mexico(3), Hungary(4), Romania(5), Cuba(6), Bulgaria(7), China(8)

Termelési költség

A méhészetek egy méhcsaládra vetített éves termelési költsége igen nagy intervallumot ölel fel. Nagysága függ a méhészkedés technológiájától, az esetleges vándorlásoktól, ökológiai adottságoktól. A hazai és a tagállamok termelési költségének összehasonlítása érdekében az egyes országokban található költségeket forintban fejeztük ki (1 €=250 Ft). Ennek alapján az unió tagállamait három nagy csoportra lehet felosztani:

- Nagy termelési költségű államok Németország, Svédország, Finnország, Egyesült Királyság, Hollandia. A családonkénti termelési költség (112-142 €) 28000-35500 Ft.
- Közepes termelési költségű államok: Ausztria, Dánia, Belgium, Luxemburg, Portugália, ahol (56-112 €) 14000-28000 Ft-ot költenek méhcsaládokra évente.
- Az Alacsony termelési költségű államok Görögország, Spanyolország, Finnország, Olaszország. A termelési költségük (20-56 €) 5000-14000 Ft között mozog.

Magyarországon egy méhcsaládra jutó termelési költség 25000-35000 Ft között változhat. Ennek alapján a hazai méhészeteket a közepes és a nagy termelési költségű országok közé sorolhatjuk. Ez több okra vezethető vissza. Egyrészt, a hazai termelési technológia nyugati szinttől való lemaradására (korszerű pörgető-, fedelező gépek és egységes kaptárméret hiánya) másrészt, az alacsony méhcsaládos (hobby és kisüzemi) méhészetekben jelentkező magas fajlagos költségre. Ezt még tetőzik a méhészet idényszerűségéből adódó likviditási problémák, melyek csak nehezítik a technológiai fejlődéssel való lépéstartást (*Méhészeti Terméktanács*, 2003).

Támogatások

A tagállamok (köztük 2004. májusától Magyarország) méhészei közvetlen nemzeti úton és pályázatok alapján juthatnak támogatásokhoz, aminek feltétele a pontosan vezetett nyilvántartás és regisztráció. Az FVM vezetése az elmúlt évi közvetlen támogatási jogcímeket (a méhcsalád, a gyógyszer, valamint a méhanya-beállítás támogatását) a 2004. évi Európai Unióhoz való csatlakozás után, a nemzeti támogatásként is fenntartható támogatások közé sorolta. Ez a „besorolás” nagyon fontos volt, hogy ezek a támogatási jogcímek az EU csatlakozást megelőző évben meghirdetésre kerüljenek, mivel csak ebben az esetben van lehetősége a magyar államnak EU tagként ezeket a támogatásokat fenntartani („brüsszeli jóváhagyással”). A pályázati támogatásokkal a méhészeknek módjuk nyílik pénzt igényelni méhészeti oktatásra, minőségvédelemre, a méhek vándoroltatási körülményeinek javítására, méhlegelő térképek kidolgozására, valamint az állategészségügyi kutatásokra. Kiemelt támogatásban részesülnek a piaci értékesítésben koordinátori, felvásárlói szerepet betöltő méhészvállalkozások. Mindezekre várhatóan 600-700 millió Ft támogatási keret állhat rendelkezésre, amelynek a felét a tagállamoknak kell fedezniük. A másik felét az EU fizeti. A támogatási keretet aszerint osztják majd szét a tagállamok között, hogy hány méhészcsalád van az adott országban (*Méhészeti Terméktanács*, 2003).

Az EU mindemellett kiemelt figyelmet fordít a „hivatásos” (150 családnál nagyobb állománnyal rendelkező) méhészek támogatására. Azért ezt az állomány nagyságot veszik alapul, mivel az EPBA (Európai Hivatásos Méhészek Szervezete) és egy független lengyel kutatás is kimutatta, hogy a versenyképesség megőrzése érdekében ez a minimális állomány méret. Az EU országokon belüli hivatásos méhészetek aránya három ország esetében tér el jelentősen hazánktól. Ez Spanyolország, ahol 16,4%, Görögország, 12,5%, Portugália, 6,9% a markáns méhészetek aránya.

Strukturális szerkezet

Hazánkban óvatos becslések alapján 17000-ren méhészkednek. A méhészetek száma a kilencvenes évek elejétől folyamatosan csökkent, majd 1997-től lassú, de biztos növekedést mutatott. A méhcsaládok száma ugyanezt a tendenciát követte, de 1998-tól ugrásszerű növekedést figyelhetünk meg, mely a kedvező méztermelési lehetőségeknek köszönhető. Magyarországon tradicionálisan kisüzemi, hobbi méhészetek terjedtek el. A kilencvenes évektől azonban egyre inkább kezdtek meghonosodni a professzionális és nagyüzemi méhészetek is. Az 50-100 családdal rendelkező méhészetek aránya az összes méhészetben belül 41% csaknem 7000 méhészt. A professzionális méhészetek aránya 3,6%, ami hozzávetőlegesen 615 méhészt jelent. Ezen méhészek kezelik az ország méhállományának 17,2%-át.

3. táblázat

Méhészetek és méhcsaládok számának alakulása Magyarországon

Évek (1)	1998	1999	2000	2001	2002
Méhészetek (2)	16672	17087	16579	16757	15576
Méhcsaládok (3)	690	806	840	860	792

Forrás (Source): Méhészeti Terméktanács (Apiary Production Council)

Table 3: Apiaries and bee families in Hungary

Years(1), Apiaries(2), Bee families(3)

KÖVETKEZTETÉSEK

Igaz, hogy az EU csatlakozás után hazánk számára teljes mértékben megnyílik a közösség piaca, de ezen csak akkor tud a magyar méhésztársadalom boldogulni, ha versenyképessége fokozása érdekében előtérbe helyezi a méhészeti hungarikumok termelését, növeli a professzionális méhészetek számát és olyan agrár társulási formát választ, mely elősegíti a gazdálkodók kohézióját és piaci érdekeik érvényesítését. A terméktanács és az agrárkamara tagok, de főleg a termelők, a megoldást olyan szervezeti formában látják, amely biztosítja az egységességet, véghezviszi a szükséges strukturális átalakításokat. Ily módon fogalmazódott meg az új típusú szövetkezetek kialakításának gondolata. Bár a méhésztársadalom tagjai között vannak olyanok akik „élettapasztalatukból” adódóan a szövetkezet szó negatív kicsengését hangoztatják, mégis az esetek többségében a választás az új típusú szövetkezeti formára esett. A több alkalommal szervezett találkozók során egyértelművé vált, hogy a méhészek számára a legfontosabb a piaci verseny igazságosabbá tételével, a felvásárlói árak minél magasabb szinten való tartása (ezáltal a méhészkedés kiszámíthatóbbá és jövedelmezőbbé tétele). Az új típusú szövetkezet éppen ezért nemcsak termékkel jelenik meg a mézpiac kínálati oldalán, hanem kidolgozott marketing és értékesítési stratégiával.

Szintén a szövetkezet népszerűsítését növeli az, hogy a többi társasági formával ellentétben tudatosan törekszik tagjainak megóvására és versenyben tartására. Célja a méhészzel foglalkozó mezőgazdasági kis és középvállalkozások esélyegyenlőségének elősegítése. A szövetkezet létrehozása mellettí érveként lehet még felhozni, hogy a vállalkozási forma non-profit, vagy kis profit érdekeltségű, azaz a külső piaci

kapcsolataiban a maximális eredmény elérésére törekszik, azonban azt visszaosztja a tulajdonosoknak és csak fenntartási, vagy a tulajdonos termelők által megszavazott fejlesztési költségeket tartja vissza. Mind emellett a szövetkezet hatékonyan tudná koordinálni és átvállalni az egyébként a méhészeknek nagy terhelést okozó jogi, pénz és adóügyi, állatorvosi és gyógyszerészeti feladatokat.

Azt azonban fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a piac kialakításához és szervezéséhez minimum regionális szintű szövetkezeteket kell létrehozni, mivel egy ekkora nagyságrendű szövetkezetnek megvan a megfelelő piaci részesedése ahhoz, hogy versenyképes legyen az EU- és esetleg a világpiacon.

Az új típusú szövetkezet megvalósításának első lépéseként mindenképpen horizontális integrációt összefogó szövetkezeteket kell kialakítani. Ez a szakasz megfelelhet egy begyűjtő és értékesítő típusú szövetkezetnek. A szövetkezetnek ezen fejlődési szakaszban az újabb tagok beszervezésére, az általuk előállított méz begyűjtésére, és minél kedvezőbb feltételekkel történő értékesítésére terjedne ki tevékenysége. A begyűjtött méz és méhészeti termékek piacra juttatásának egyik megoldása az lehet, hogy felhasználók tömegével, vagy esetleg egy, a szövetkezet tagjai által közösen választott felvásárlóval köt a szövetkezet értékesítési előszerződést. A begyűjtő szakaszban megtermelt méz mennyisége ugyanis (a tagok várható létszámából adódóan) nem biztos, hogy hatékony tárgyalási alapul szolgálja a több tíz felvásárlót eltartó magyar mézpiacon.

A második szakasz egy vertikális integráció kialakítása, amely során a szövetkezet a begyűjtésben, tárolásban, feldolgozásban, fogyasztói kiszolgálásban és az értékesítésben vehet részt hatékonyan.

„A szövetkezet nem kínál tökéletes megoldást az esetlegesen felmerülő problémákra, de egy lehetőséget biztosít a magyar méhészet jövőjének megteremtésére” (Szeremley és Márton 2000).

1. ábra

Új típusú szövetkezet alakításának lehetősége a magyar méhészetben (SWOT analízis)

ERŐSSÉGEK – Garantált mennyiség értékesítése – Egységes termék minőség – Egész termékpálya lefedése – Egységes termék minőség – Jövedelmezőség fokozása – Vásárlás ösztönzése	GYENGESÉGEK – Méhészek közötti nézeteltérések – Minőségi kérdések (HACCP) – Általános költség megoldás – A “szövetkezet” negatív jelentése – Kezdeti likviditási problémák – Állami segítségvállalás
LEHETŐSÉG – Technológiai fejlesztés – Piaci részesedés növelése – EU és EU-n kívüli export – Támogatás, pályázat megszerzése	VESZÉLYEK – Kialakulatlan szervezeti forma – Ökológiai tényezők – Méh egészségügy – Humán egészségügy

Fig. 1: Possibilities to develop the new-type co-operative in the Hungarian apiculture

IRODALOM

- Báró Ambróczy B. (1992). A méh. Sitam Kft., Győr.
- Bögréné Bodrogi G. (2004). Méhészeti adattár. Méhész újság, 10. 16-17.
- Hollanday J. (2001). Magyar méhészet. Méhész újság, 6. 89-90.
- Kecskés Cs., Kulcsár R. (2000). A méhészet Magyarországon 2000-ben. Statisztikai szemle. 7.
- Központi Statisztikai Hivatal Évkönyvek (1990-2003). Budapest.
- Méhészeti Terméktanács adatai (2003). Budapest.
- Nikovitz A. (1983). Méhészet Kézikönyve. Mezőgazdasági Könyvkiadó, Budapest.
- Örösi P.Z. (1968). Méhek között. Börze Kft., Budapest.
- Szeremley B., Márton J. (2000). Agrártársulási lehetőségek. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest.

Levelezési cím (*corresponding author*):

Bartos Szabolcs

Kaposvári Egyetem, Állattudományi Kar

7401 Kaposvár, Pf. 16.

University of Kaposvár, Faculty of Economical Sciences

H-7401 Kaposvár, P.O.Box 16.

Tel.: + 36-82-314-155, Fax: + 36-82-320-175

e-mail: bszabolcs@freemail.hu